

7. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. ; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 2002.
8. Панченко М.І. Цивільне право України. – К. : Знання, 2005. – 258 с.
9. Цивільне право України. Особлива частина / О.В. Дзера. – К. : Юрінком Інтер, 2005.
10. Дзера О.В., Кузнецова Н.С., Луць В.В. та ін. Зобов'язальне право: теорія і практика : навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів / за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 912 с.
11. Опадчий І.М. Грошові зобов'язання у міжнародному приватному праві / І.М. Опадчий. – К. : Юстиніан, 2009.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.sharfiles.com/fetch/Аристотель%20%20Аристотель%20%20Никомахова%20этика%20%20Nicomachean%20Ethics%20\(Джоффри%20Эдвардс/MS04NDAwMC0xMzg5NjgyNDg0LWY5NTQ2OGIzYjhiMmRjYzJlOTdmMzUzZTI0NDIxZjRm](http://www.sharfiles.com/fetch/Аристотель%20%20Аристотель%20%20Никомахова%20этика%20%20Nicomachean%20Ethics%20(Джоффри%20Эдвардс/MS04NDAwMC0xMzg5NjgyNDg0LWY5NTQ2OGIzYjhiMmRjYzJlOTdmMzUzZTI0NDIxZjRm).
13. Проект закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо права споживача самостійно визначати черговість погашення основної суми боргу та процентів і неустойки за споживчим кредитом) № 3813 від 23.12.2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=49404.
14. Закон України «Про нотаріат» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
15. Майданик Р.А. Цивільне право. Практикум / Р.А. Майданик. – 2-ге вид. – К. : «Правова Єдність», 2008. – 752 с.

УДК 343.121.4(477)

ГРАНИЧНИЙ РОЗМІР КОМПЕНСАЦІЇ ВИТРАТ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

LIMIT THE AMOUNT OF COMPENSATION COST FOR LEGAL ASSISTANCE IN CIVIL PROCEEDINGS UKRAINE

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

В даній роботі проведено аналіз проблемних аспектів щодо обмеження розміру компенсації витрат на правову допомогу, а саме тих, що стосуються граничного обмеження розміру такої компенсації в цивільному процесі України. Зазначається про недолік чинного процесуального законодавства, що стосується граничного розміру компенсації витрат на правову допомогу, а саме їх прив'язки до кількості годин участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді. Такий стан речей свідчить про те, що дана норма здійснює непродумане обмеження роботи адвоката, яка зводиться практично лише до його роботи в суді. Вказується, що до складу витрат на правову допомогу, що підлягають компенсації за рахунок іншої особи, що прогала по справі, крім гонорару повинні входити й фактичні видатки, що пов'язані з виконанням доручення.

Ключові слова: адвокат, правова допомога, витрати на правову допомогу, розподіл судових витрат, граничний розмір компенсації.

В данной работе проведен анализ проблемных аспектов относительно ограничения размера компенсации расходов на правовую помощь, а именно тех, которые касаются предельного ограничения размера такой компенсации в гражданском процессе Украины. Отмечается о недостатке действующего процессуального законодательства, касающегося предельного размера компенсации расходов на правовую помощь, а именно их привязки к количеству часов участия лица, которое оказывало правовую помощь, в судебном заседании, во время совершения отдельных процессуальных действий вне судебного заседания и во время ознакомления с материалами дела в суде. Такое положение вещей свидетельствует о том, что данная норма осуществляет непродуманное ограничение работы адвоката, которая сводится практически только к его работе в суде. Указывается, что в состав расходов на правовую помощь, подлежащих компенсации за счет другого лица, которое проиграло по делу, кроме гонорара должны входить и фактические расходы, связанные с выполнением поручения.

Ключевые слова: адвокат, правовая помощь, расходы на правовую помощь, распределение судебных расходов, предельный размер компенсации.

In this paper, an analysis of the problematic aspects to limit the amount of compensation costs for legal assistance, namely those relating to the size restrictions limiting such compensation in civil proceedings in Ukraine. Noted a lack of existing procedural law relating to the maximum amount of compensation for legal assistance, namely, their binding to the number of hours of participation of the person who provided legal assistance during the trial, during the commission of certain proceedings outside the court session and during the introduction materials of the case in court. This situation indicates that the rule performs poorly thought limitation of attorney, which is reduced almost exclusively to his work in court. Indicates that in the costs for legal assistance, to be compensated at the expense of another person who has lost the case, except for the fee should also include the actual costs associated with the implementation of the order.

Key words: lawyer, legal aid, the cost of legal aid, the distribution of costs, limiting the amount of compensation.

На представника сторони та третьої особи, зокрема адвоката, у цивільному судочинстві покладена функція надання кваліфікованої юридичної допомоги. Така допомога надається на професійній основі особам, що отримали статус адвоката, фізичним і юридичним особам з метою захисту їх прав, свобод та інтересів, а також забезпечення їх доступу до правосуддя. Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. Крім цього, кожна особа є вільною у виборі захисника її прав, свобод та інтересів.

Одним із основних критеріїв, що впливає на вибір особою конкретного захисника (зокрема, представника) між адвокатами та іншими особами, що надають послуги у сфері права, а також між достатньо великою кількістю

адвокатів, є розмір витрат на правову допомогу, та зокрема, їх можливість подальшої компенсації за рахунок іншої особи по справі. Малодослідженим та актуальним в даному аспекті залишається питання про обмеження розміру компенсації витрат на правову допомогу, а саме про граничне обмеження розміру такої компенсації.

Проблема визначення правової природи витрат на правову допомогу, зокрема питання про обмеження їх розміру, була предметом досліджень ряду науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці, Е.В. Васильовського, І. Голованя, Н.Г. Елісєєва, М.А. Рожкова, Т.В. Варфоломєєвої, С.Ф. Сафулька та інших.

Для розкриття питання про обмеження розміру компенсації витрат на правову допомогу, а саме про граничне обмеження розміру такої компенсації в цивільному процесі України автор ставить перед собою завдання провести як теоретичний аналіз законодавчих підстав обмеження їх розміру, так і практичні перешкоди в їх обчисленні. Крім цього, автор ставить перед собою завдання на підставі вказаного аналізу виробити власне бачення можливих шляхів усунення недоліків чинного процесуального законодавства.

Однією з гарантій забезпечення права особи на кваліфіковану правову допомогу, зокрема в цивільному процесі, є повна і справедлива компенсація всіх витрат на правову допомогу. Тільки справедлива і повна компенсація всіх витрат на правову допомогу, які понесла особа, що виграла по справі, дозволяє їй в повній мірі реалізувати своє конституційне право на судовий захист.

На сьогоднішній день у відповідності до п. 2 ч.3 ст. 79 Цивільного процесуального кодексу України оплата послуг адвоката віднесена до витрат на судових витрат. Витратам на правову допомогу присвячена ст. 84 цього ж Кодексу, за якою витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Крім цього, передбачено, що граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законом.

Таким законом на даний час є Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах» [1] від 20 грудня 2012 року. Відповідно до ст. 1 цього закону, розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах, в яких така компенсація виплачується стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, іншою стороною, а в адміністративних справах – суб'єктом владних повноважень, не може перевищувати 40 відсотків встановленої законом мінімальної заробітної плати у місячному розмірі за годину участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

Таке правове регулювання природи витрат на правову допомогу та порядку їх компенсації, на жаль, не позбавлене ряду прогалин та недоліків, що тягнуть за собою неможливість належної реалізації конституційного права на кваліфіковану правову допомогу. Серед основних недоліків щодо компенсації витрат на правову допомогу є встановлення погодинного критерію для компенсації таких витрат та фактичне обмеження переліку дій адвоката, за які передбачена така компенсація.

Слід зазначити, що норма вищевказаного Закону, яка прив'язує граничний розмір компенсації до 40 відсотків мінімальної заробітної плати, була запозичена із Постанови Кабінету Міністрів України «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» від 27 квітня 2006 року № 590 [2], яка до прийняття Закону регулювала ці питання у цивільному процесі.

Закріплення у Законі норми щодо такої прив'язки є значним обмеженням у принципі справедливого та повного відшкодування витрат на правову допомогу. Таке обмеження, насамперед, полягає в тому, що клієнт, який поставив собі за мету отримати повне відшкодування витрат на правову допомогу, змушений укладати з адвокатами договір тільки з погодинною формою оплати праці останнього. Тобто законодавець фактично обмежив повноцінне використання інших законних умов оплати праці адвоката.

На практиці в Україні використовують й інші, крім погодинної, системи оплати юридичних послуг, такі як опла-

та у фіксованій (твердій) грошовій сумі (як з прив'язкою до ціни позову, так і без такої), оплата за конкретним результатом. Кожна із таких систем оплати праці адвоката має як свої позитивні аспекти, так і негативи, а тому передбачити, яка із систем оплати праці буде кращою на момент укладення договору про правову допомогу, як для особи, що звертається за захистом своїх порушених прав, так і для адвоката по тій чи іншій справі наперед передбачити майже неможливо. Такий висновок робиться виходячи із того, що неможливо наперед визначити, скільки часу та ресурсів необхідно затратити для отримання позитивного рішення по справі.

Ще одним із основних недоліків у правовому регулюванні компенсації витрат на правову допомогу є й законодавче обмеження юридичних дій, за виконання яких можлива компенсація. Так, в уже згадуваній ст.1 Закону України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах» компенсація здійснюється за участь особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді. Така норма є «кроком назад» у порівнянні із тією, що містилася до прийняття даного Закону у згадуваній Постанові Кабінету Міністрів України «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави», оскільки в ній, не було такого чіткого критерію визначення часу роботи адвоката. А це дозволяло здійснювати компенсацію за роботи адвоката не тільки у вищевказаних випадках, а й за його роботу щодо досудової підготовки матеріалів (отримання доказів по справі, реалізація права на адвокатський запит, складання позовної заяви та інших клопотань тощо).

Отже, суттєвим недоліком в правовому регулюванні визначення граничного розміру компенсації витрат на правову допомогу є непродумане обмеження роботи адвоката, яка зводиться практично лише до його роботи в суді. На жаль, з таких позицій виходить й судова практика, оскільки компенсація здійснюється, як правило, лише за час проведення судового засідання.

Такий стан речей не відповідає дійсності, оскільки правова допомога, що надається адвокатами, не обмежується лише тими видами діяльності, що передбачені у вищевказаному Законі. Так, до послуг, що надаються адвокатами під час здійснення своєї професійної діяльності, належать ще й ряд послуг, які надаються й поза межами судового засідання. З таких позицій виходить і Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3], у ст.1 якого зазначено, що адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. В той час під представництвом слід розуміти вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; а під інші види правової допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Тобто можна дійти до висновку, що Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову до-

помогу у цивільних та адміністративних справах» непра-
вомірно обмежує перелік видів адвокатської діяльності.
Це тягне за собою виникнення такої ситуації, коли значна
кількість видів адвокатської діяльності, які є абсолютно
необхідними у будь-якому судовому спорі, і які, як прави-
ло, складають більшу частину від загальної адвокатської
діяльності по наданню правової допомоги по тій чи іншій
справі, залишаються невідшкодованими.

Крім того, український законодавець не враховує й
можливості продовження надання адвокатській послуг
клієнтові і після завершення розгляду справи в суді, на-
приклад, під час виконання рішення суду.

Неоднозначною залишається й судова практика щодо
складу витрат на правову допомогу. Так, як правило, ком-
пенсації підлягає лише розмір гонорару, що був оплачений
адвокату. В даному випадку судді виходили із положень
ч.1 ст. 33 попередніх Правил адвокатської етики [4], в яких
зазначалося, що гонорар є єдиною допустимою формою
отримання винагороди за надання правової допомоги клієн-
ту. При цьому суди безпідставно не враховували поло-
ження ч.1 ст.34 цих же Правил, за яким адвокат має право,
окрім гонорару, стягувати з клієнта кошти, необхідні для
покриття фактичних витрат, пов'язаних з виконанням до-
ручення, якщо обов'язок клієнта з погашення цих витрат
визначено угодою. Не вирішував вказане питання й попе-
редній Закон України «Про адвокатуру» [5], яким жодним
чином не регулювалося питання про правову природу го-
норару адвоката та фактичних витрат, що пов'язані з ви-
конанням договору про надання правової допомоги.

На якісно новому рівні було вирішено це питання в
новому Законі України «Про адвокатуру та адвокатську
діяльність», в ст. 30 якого мова вже йде про те, що гоно-
рар є формою винагороди адвоката на здійснення захисту,
представництва та надання інших видів правової допомо-
ги клієнту. Слід також відмітити, що це ж положення було
відтворене і в ст. 28 нових Правил адвокатської етики [6].
Крім цього, в ст. 29 цих же Правил зазначається, що адво-
кат має право, окрім гонорару, стягувати з клієнта кошти,
необхідні для покриття фактичних витрат, пов'язаних з
виконанням доручення, якщо обов'язок клієнта з пога-
шення цих витрат визначено договором або визначений
законом. В договорі про надання правової допомоги ма-
ють бути визначені види передбачуваних фактичних ви-
трат, пов'язаних з виконанням доручення (оплата роботи
фахівців, чий висновки запитуються адвокатом, транспортні
витрати, оплата друкарських, копіювальних та інших
технічних робіт, переказу та нотаріального посвідчення
документів, телефонних розмов, тощо): порядок їх пога-
шення (авансування, оплата по факту в певний строк і таке
інше) та може бути визначений їх обсяг.

Отже, можна зробити висновок, що до складу витрат
на правову допомогу, що підлягають компенсації за ра-
хунок іншої особи, що прогнала по справі, крім гонорару
повинні входити й фактичні видатки, що пов'язані з ви-
конанням доручення.

Ще одним дискусійним питанням при компенсації
витрат на правову допомогу є порядок і способи їх доку-
ментального підтвердження. Ця вимога виходить із поло-
ження вже згадуваної ст. 88 Цивільного процесуального
кодексу України, в якій зазначено, що сторони, на користь
якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони по-
несені нею і документально підтверджені судові витрати.
Як свідчить судова практика, суди вимагають від адвока-
та, не тільки договір про надання правової допомоги (в
якому зазначається розмір гонорару та витрат на правову
допомогу), а й інші конкретні документальні (письмові)
докази про отримання ним коштів від клієнта за надані
ним послуги. Такими письмовими доказами, на думку А.
Волинець, можуть бути платіжне доручення про перераху-
вання коштів адвокату за надану допомог, квитанція про
внесення відповідних сум як гонорару, вексель, виданий
в оплату за надані послуги [7, с. 100]. Нерідко для задо-
волення клопотання про компенсацію витрат на правову
допомогу судді вимагають подання також як доказу акту
про надання послуг.

На нашу думку, така практика судів про вимогу до-
даткових документів на підтвердження витрат на правову
допомогу суперечить нормам законодавства щодо прин-
ципу свободи договору й порядку розрахунків за ним,
оскільки цивільним законодавством не встановлюється
обов'язку 100 відсоткової передоплати за надані послуги.
До того ж про неможливість складання акту про надан-
ня послуг може свідчити й той факт, що на момент ви-
несення рішення суду, як правило, між сторонами ще не
завершилися правовідносини по наданню правової допо-
моги клієнту. Необхідно врахувати й те, що, відповідно до
положення ст. 13 Закону України «Про адвокатуру та ад-
вокатську діяльність», адвокат, який здійснює адвокатську
діяльність індивідуально, має право відкривати рахунки в
банках, мати печатку, штампи, бланки (у тому числі орде-
ра). На нашу думку, в даному випадку суд повинен вихо-
дити із того, що, як уже зазначалося, порядок обчислення
гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави
для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови
повернення тощо визначаються в договорі про надання
правової допомоги. В такому ж порядку регламентується
й питання про фактичні видатки, що пов'язані з виконан-
ням доручення.

Отже, можна дійти до висновку, що однією з гарантій
забезпечення права особи на кваліфіковану правову допо-
могу, зокрема в цивільному процесі, є повна і справедлива
компенсація всіх витрат на правову допомогу. Слід відмі-
тити, що чинне правове регулювання обчислення витрат
на правову допомогу не позбавлене недоліків, серед осно-
вних є встановлення погодинного критерію для компенса-
ції таких витрат та фактичне обмеження переліку дій ад-
воката, за які передбачена така компенсація. А такий стан
речей свідчить про необхідність якнайшвидше внести змі-
ни до чинного цивільного процесуального законодавства
щодо їх усунення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах : Закон України від 20 грудня 2011 року № 4292 // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 29. – Ст. 343.
2. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 № 590 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 18. – Ст. 38.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
4. Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 року № 6/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=574016.
5. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
6. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Правил: <http://vkdk.org/pravil-advokatskoji-etiki/>.
7. Волинець А. Спірні питання витрат на оплату послуг адвоката у цивільному процесі / А. Волинець // Юридичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 100.